

БЛИСК І ВБОГІСТЬ СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Можна було б і не нагадувати, що система бухгалтерського обліку повинна забезпечувати таку інформацію, яка адекватно відображає реальну дійсність на кожному підприємстві, отож є засобом виражених рішень менеджерів, відтак економічної безпеки суб'єктів господарювання, якби би не одне але. Оскільки вона стає доступною для внутрішніх і зовнішніх користувачів лишень за умови, що “складна і багатогранна, багатоаспектна інформація, як указував англієць П. Бірд, має спрощуватись бухгалтером і зводитись ним у стисле лаконічне повідомлення, котре може зрозуміти не тільки адміністрація, але й заінтересовані особи, що знаходяться поза підприємством” [1, 383], то треба врешті-решт приділити належну увагу налагодженню комунікативних зв'язків між бухгалтерією і користувачами інформації. Бо з одного боку маємо перетворення облікових процедур – за висловом К. Боулдінга – в сакральні ритуали [1, 385], а з іншого – ієрогліфи для бізнесменів, в яких облікова інформація настільки закодована, що замість її сприйняття, виникають “шуми” в голові тих, хто її приймає.

Звісно ставити це у вину армії бухгалтерів-практиків, які змушені виконувати забаганки чаклунів-шаманів – творців цих реалій, обчислюючи, наприклад, два прибутки, щокварталу рахуючи приріст (убуток) ТМЦ, визначаючи щоразу залишкову вартість основних засобів etz., підстав немає. Натомість є “сакральні ритуали”, які збивають з пантелику будь-кого з менеджерів зі здоровим глуздом, бо зрозуміти, чому треба платити податок на прибуток від умовної величини, для обліку якої навіть немає ні рахунків, ані реєстрів, коли нерідко за фінансовою звітністю підприємство збиткове, не можуть вже навіть ті хто, вивчав праці А. Сміта й Д. Рікардо, чи принаймні К. Маркса. Окрім того доведена до абсурду рутинна робота облікових працівників, а звітність узагалі побудована з очевидними парадоксами (таб. 1).

Таблиця 1

Витяг із “Балансу” ф. №1 [Україна Business. – №10-11 – С. 20-21]

(тис. грн.)

Пасив	Код рядка	На початок року	На кінець року
I Власний капітал			
Статутний капітал	300	18,5	18,5
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	(123,5)	(1433,0)
Усього за розділом I	380	-105,0	-1414,5

Адже логіка підказує, що ніякого статутного капіталу тут і близько немає. Причому цей суб'єкт господарювання примудрився лишень за рік збільшити збитки більш ніж на порядок, хоч уже на початок року був абсолютним банкрутом: власний капітал становив мінус 105 тис. грн! Тим не менше, ніхто не виключив цього його з реєстру, позаяк статутний капітал формально виглядає стабільно незмінним.

А загалом же, якщо бухгалтерський облік – це мова бізнесу, то власне для бізнесменів вона не повинна бути “китайською грамотою”, тим більше, що в кодексі, прийнятому Американською асоціацією бухгалтерів (ААА) в 1987 р. чітко вказано: “Бухгалтер не вправі вимагати від адміністрації знання і розуміння того, що він робить, але повинен негайно відповісти на всі питання, що стосуються господарської діяльності підприємства” [1, 427].

Однак навіть на просте запитання менеджера фірми, чому треба терміново брати кредит у банку для сплати податку на прибуток, коли покупець взяв товар, причому, як це нерідко трапляється при розпродажі, дешевше від собівартості, але за нього ще не заплатив, отож ні прибутку, ані грошей на підприємстві немає, логічно зрозуміло відповісти неможливо.

Але що говорити про такі парадокси, коли навіть вартість основних засобів “в натурі” і за даними бухгалтерського обліку – суть різні величини, доведені інколи до абсурду. Скажімо, значна частина будівель і споруд має... нульову залишкову вартість, хоч за своїми натуральними характеристиками інколи є безцінними шедеврами зодчества. А все через те, що дві процедури: відображення зносу основних засобів та створення амортизаційного фонду для покриття витрат їхнього простого відтворення звели до еkleктичного поєднання регулятиву й резерву, хоч у теорії бухгалтерського обліку відмінності між ними довів ще у 30-х роках ХХ ст. блискучий французький учений Ж. Б. Дюмарше, котрий підкреслив, що резерву в активі протиставляється реальна вартість, а регулятиву – тільки фіктивні цінності. Отож знос основних засобів – регулятив, контрактив, оскільки йому в активі вже нічого не протистоїть (вартість зношених основних засобів) [1, 338].

Очевидно, що об'єднавши регулятив із резервом припустились помилки, значення для якої для економічної безпеки наразі ще не усвідомлене. Адже замість формування в активі “реальної вартості”, тобто коштів, які можна було б спрямувати на просте відтворення основних засобів (таку спробу було зроблено в минулому, коли визначали іммобілізацію коштів, призначених для цього, і в банку відкривали спеціальний рахунок для їхньої акумуляції), виходить, що втрачені внаслідок дії фізичних законів, наприклад, тертя, корозії, роз'їдання, руйнування від атмосферних явищ, гниття тощо часточки тих чи інших об'єктів є... засобом, який можна спрямувати на придбання нових, узамін ліквідованих через повне зношення.

Та ба, у П(С)БО 7 “Основні засоби” все зроблено шиворіт – навиворіт і ці дві фінансово-економічні категорії тлумачаться як сіамські близнята: знос основних засобів – сума амортизації об’єкта основних засобів з початку його корисного використання [2, ст.4]. В результаті заблукали в лісі з двох дерев, прийнявши початково рахунок-покруч 13 “Знос (амортизація) майна”, вже сама назва якого була некоректною, бо майно і об’єкти, яких він стосується: основні засоби, інші необоротні активи тощо – не те саме. Але виправивши одне (назва цього рахунка стала, як відомо, “Знос (амортизація) необоротних активів”), зробили інше, таке ж недоладне, бо якщо вдуматись у назву його складових, тобто субрахунків, то виходить, що за одними основними засобами визначається тільки знос, а за іншими – довгостроковими біологічними активами – лишень амортизація, хоч насправді при повторному відображенні цих сум на позабалансовому рахунку 09 “Амортизаційні відрахування” ці суми зливаються в одну. У Примітках до річної фінансової звітності про знос основних засобів узагалі не йдуться, бо у графі 10 розділу II вказано: “Нараховано амортизації за рік”, хоч в інвентарних картках з обліку основних засобів, на підставі яких він складається, вказується все таки знос кожного об’єкта.

Або ж маніпуляція на грані фокусу, коли у випадку явного фактичного збитку в бухобліку виникають активи, правда під назвою “відстрочені податкові зобов’язання”, зрозумілою хіба що їхньому Едісону – винахіднику, який чогось це не запатентував, видно із-за скромності. Тут уже й Вольф Мессінг, котрий за чистим папірцем міг отримати в банку шалені гроші, як говориться, відпочиває. Приміром, коли за “Декларацією про прибуток підприємства” вийде так званий “Оподатковуваний прибуток”, а у “Звіті про фінансові результати” ф. №2 їх катма, то всю суму податку, замість відображення за дебетом рахунка 98 “Податок на прибуток”, відтак списання на дебет рахунка 79 “Фінансові результати”, доведеться відносити на дебет рахунка 17 “Відстрочені податкові активи”, отож указувати нібито на підприємстві зросла сума необоротних активів (?!), позаяк стаття 060 однойменної назви чогось поміщена у першому розділі активу Балансу ф. №1.

От тільки ще одна заковика – сальдо рахунка – антипода 54 “Відстрочені податкові зобов’язання” треба наводити не в першому розділі пасиву Балансу ф. №1 – як логічно виглядає з урахуванням попереднього, а за статтею 460 його третього розділу.

Таким чином, за зовнішнім блиском бухгалтерського обліку, адже ж прийнято стратегію його розвитку, затверджено більше трьох десятків об’ємистих стандартів⁵, які нібито відповідають міжнародним, ба навіть маємо відповідний закон, що видається як неабияке досягнення, хоч у ба-

⁵ Позаяк обсяг МСФЗ становить біля 2800 сторінок і включає приблизно 3000 вимог [http://go.jasb.org/IFRStorSMEs], то очевидно, що вітчизняний облік буде ще більше ускладнюватись.

гатьох країнах без нього з успіхом обходяться, приховується вбогість системи сформованої тут інформації. Бо всім оцим методологічним документам, що є лишень мішурую на бляклому тлі вбогої методики бухгалтерського обліку, не вистачає головного – логічного обґрунтування і виваженості. Неспроста ж принцип економічності обліку в них не фігурує, як і принцип достовірності. Замість того, аби та, яка відображається у звітності відповідала вимогам правдивості, тобто будувалась на засадах достовірних облікових записів, у свою чергу обґрунтованих правильно складеними документами і звіреними з “натурою”, що заповідав не менш блискучий російський вчений М. Блатов [3, 95], маємо “сакральні” алогічні процедури, коли без потреби ускладнюється ведення бухгалтерського обліку, дублюється визначення тих чи інших даних, унаслідок чого облікова інформаційна система втрачає здатність бути засобом економічної безпеки підприємств у конкурентному середовищі, оскільки із-за її громіздкості страждає перш за все контрольна функція.

Ви спитаєте, які ж висновки. На сьогодні їх у мене немає. Тому замість них, дозволю собі тривіальне: “Нумо, за роботу, конкретну й корисну!”. А всі псевдонаукові ефемерії відкиньмо, якщо прагнемо залишити після себе щось у теорії бухгалтерського обліку, окрім шкоди для нових насаджень, які пішли на гори нікому необхідної макулатури у вигляді подібних немов дві краплини води підручників і посібників, у яких різними є тільки прізвища авторів, що – скористаємось тут метафорою ювіляра: “...Закрилися у своїй шкаралупі та із середини цієї шкаралупи не бачать світу, і вкотре переробляють той гумус, що вони отримали у спадок від середніх віків, як дощові черв’яки переробляють органічні рештки ґрунту” [4, 6]. На додаток до чого можна навести його ж месидж: “Бухгалтери...станьте економістами з великої літери, займіть належне місце у створенні інформаційної системи...!” [4, 6]. Тобто поверніть собі своє. Бо, як указав знаменитий політеконом П’єр Жозеф Прудон: “Бухгалтер і є справжнім економістом, у якого кліка мнимих учених украли його ім’я” [5, 258].

Література:

1. Соколов Я. В. Бухгалтерский учёт: от истоков до наших дней. / Я. В. Соколов – М.: Аудит ЮНИТИ, 1996. – 638 с
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”. Затв. наказом МФУ від 27.04.2000 р. № 92.
3. Блатов Н. Я. Балансоведение. / Н. Я. Блатов– Л.: Экономическое образование, 1930.
4. Перспективи розвитку контролінгу як науки: теорія і практика. – Тернопіль, 2008.
5. Счетоводство, 1888.